

verba: *Angelus Domini descendit de caelo, et accedens revolvit lapidem, inquit: Non dixit, Volvit, sed Revolvit lapidem, qui advolutus probavit mortem, et revolutus exitit resurrectionis assertor. Beatus lapis, qui Christum revelare meruit, et velare. Beatus, qui non minus corda aperit quam sepulchrum. Beatus, qui dat resurrectioni fidem, fideique resurrectionem. Mutatur hic ordo rerum; mortem, non mortuum decorat hoc sepulchrum, etc.; et similia multa habet ser. 75. Hieronymus etiam ep. 27 (quæ est epitaphium Paulæ) sic de illa loquitur: *Ingressa sepulchrum, resurrectionis osculabatur lapidem, quem ab ostio monumenti amoverat Angelus, et ipsum corporis locum, in quo Dominus jacuerat, quasi sitiens desideratas aquas, fidei ore lambebat.* Denique etiam dicitur Christus sepultus, ut mystice significaretur nos esse cum illo spiritualiter sepeliendos, juxta illud ad Rom. 6: *Consepulti enim estis per baptismum in mortem.* Unde Augustinus, in Ench., c. 53: *Quidquid (inquit) gestum est in cruce Christi, in sepultura, et in resurrectione, et ascensione, ita gestum est ut iis rebus, non mystice tantum dictis, sed etiam gestis configuraretur vita Christiana, quæ hic geritur.**

3. *Curam pro defunctis gerere honestissimum.* — Secundo, intelligi potest conclusio posita de sepultura Christi ex parte discipulorum, seu ut erat actio sepelientium ipsum. Et hoc etiam sensu est de fide certa, nimirum opus illud sepeliendi Christum fuisse honestum ac pium. Hoc patet primo, ex modo quo Evangelistæ narrant hoc factum. Ideo enim præmittunt Josephum, et Nicodemum fuisse discipulos Christi, et Marcus de Josepho addit: *Quia et ipse erat expectans regnum Dei;* et fusius Lucas: *Erat (inquit) vir bonus et justus, hic non consenserat concilio et actibus eorum, quia expectabat et ipse regnum Dei.* Et de Nicodemo notat Joannes, fuisse illum, *qui venerat ad Jesum nocte primum, ut ipse narraverat cap. 3, ut significaret illum fuisse pium virum, quique jam in Christum crediderat.* Non autem ob aliam causam horum virtutes adnotarunt Evangelistæ, nisi ut eorum factum studiosum, magnæque fidei et charitatis fuisse, indicarent. Secundo, constat conclusio ex universali consensu totius Ecclesiæ, et traditione omnium Patrum, tam exponentium Evangelia, quam mysteria vitæ et mortis Christi tractantium. Quin etiam addunt reliquos Christi discipulos, qui ibi aderant, ipsamque Deiparam funeri Christi

piam operam dedisse. Addit etiam Simeon Metaphr., vitam Virginis describens, die 15 Augusti, Josephum, adhuc occultum discipulum, et timore detentum, Virginis hortatu fuisse excitatum atque animatum, ad Christi corpus petendum et sepeliendum. Tertio, sepelire mortuos per se bonum est atque honestum; ergo multo magis honestum fuit sepelire corpus Christi. Antecedens de fide certum est, ut patet ex usu Scripturæ. Abraham enim et alii justi semper habuerunt curam sepeliendi defunctos; et Jacob atque Joseph præceperunt corpora sua sepeliri in terra promissionis, in qua Christus moriturus ac sepeliendus erat; non præcepissent autem nisi rem honestam. Et 2 Reg. 2, David laudat eos qui sepelierant corpus Saul, dicens: *Benedicti vos a Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, et sepelistis eum.* Denique Tobias inter alia plurimum laudatur, propter curam quam habuit sepeliendi mortuos. Idem confirmat Catholica Ecclesiæ perpetua consuetudo. De qua videri potest Dion., c. 7 de Eccles. Hierar.; Gregor. Naz., orat. 4, quæ est 2 in Julianum; Chrys., hom. 4, super Epist. ad Hebr.; et Aug., l. de Cura pro mort. agen., et l. 4 de Civit., c. 12 et 13, ubi, licet dicat unumquemque fidelium non debere multum esse sollicitum quid post mortem circa corpus suum agendum sit, addit tamen viventes debere piam operam adhibere circa corpora mortuorum, præsertim fidelium, ut ea sepelienda curent. Ratio vero est, quia (ut dicebam) hoc opus et ad bonam hominum gubernationem est necessarium, et ad quoddam vivorum solatium, et ad aliquam utilitatem ipsius defuncti, cujus etiam honori et decentiæ hac in re consulitur. Est igitur hoc opus laudabile, et per se honestum. Prima vero consequentia patet, quia hoc obsequium magis erat Christo debitum quam cuivis alteri. Unde Augustinus et alii Patres notant voluisse Christum sepeliri, ut suo exemplo hoc pietatis opus probaret. Qui etiam Matth. 26, in defensionem Magdalenæ dixit: *Opus bonum operata est in me. Mittens enim unguentum hoc ad sepeliendum me fecit.* Quocirca, licet Christus propter se quodammodo minus hoc obsequio indigeret, tamen etiam pertinuit ad decentiam quamdam, et honorem illi debitum. Neque propter spem resurrectionis proxime futuræ prætermittendum fuit. Nam (ut omittam eos, qui Christi sepulturam curabant, excepta Virgine, valde imperfectos fuisse in hac fide et spe resurrec-

ARTICULUS IV.

Utrum Christus fuerit in sepulchro solum una die et duabus noctibus¹.

1. *Ad quartum sic proceditur. Videtur quod Christus non fuerit in sepulchro solum una die et duabus noctibus. Dicit enim ipse Matth. 12: sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita Filius hominis erit in corde terre tribus diebus et tribus noctibus. Sed in corde terre fuit in sepulchro existens. Non igitur fuit in sepulchro solum una die et duabus noctibus.*

2. *Præterea, Gregorius dicit, in homilia Paschali², quod, sicut Samson abstulit media nocte portas Gazæ, ita Christus media nocte auferens portas inferni resurrexit. Sed postquam resurrexit, non fuit in sepulchro. Ergo non fuit in sepulchro duabus noctibus integris.*

3. *Præterea, per mortem Christi lux prævaluit tenebris. Sed nox ad tenebras pertinet, dies autem ad lucem. Ergo convenientius fuit quod corpus Christi fuerit in sepulchro duobus diebus et una nocte, quam e converso.*

Sed contra est quod, sicut Augustinus dicit, in 4 de Trinitate³, a vespere sepulturæ, usque ad diluculum resurrectionis, triginta sex horæ sunt, id est, nox tota cum die tota et nocte tota.

Respondeo dicendum, quod ipsum tempus quo Christus in sepulchro mansit, effectum mortis ejus representat. Dictum est autem supra⁴, quod per mortem Christi liberati sumus a duplici morte, scilicet, a morte animæ et a morte corporis, et hoc significatur per duas noctes quibus Christus in sepulchro permansit. Mors autem ejus, quia non fuit ex peccato proveniens, sed ex charitate suscepta, non habuit rationem noctis, sed diei, et ideo significatur per diem integrum quo Christus fuit in sepulchro. Et sic conveniens fuit quod Christus una die et duabus noctibus esset in sepulchro.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in lib. de Cons. Evang.⁵, qui-

tionis) ad majorem ejusdem resurrectionis fidem poterat sepultura Christi pertinere, non solum propter ea quæ supra diximus; sed etiam quia majoris fidei esse poterat, credere, sine ulla difficultate posse Christum suum corpus e sepulchro, quantumvis clauso, et grandi lapide obserato, vivum educere. Ac denique magnæ fuit prudentiæ, cum aliunde nihil aliud de divina voluntate constaret, Christi corpus humano more religiose ac honeste curare.

4. *Funus Christi convenientissimum.* — Unde dicendum est secundo, etiam modum funeris ac sepulturæ Christi, pro loci et temporis opportunitate fuisse convenientissimum. Hæc conclusio eodem fere modo explicanda et probanda est, ac præcedens. Nam, si consideretur modus hujus funeris ex parte hominum, prudentissime egerunt, primo, servando consuetudinem gentis suæ, eamque existimationi, quam de sanctitate Christi habebant, accommodando. Et ideo recte etiam egerunt illum ungendo, honesteque ad sepulchrum deferendo. Deinde, quia tempus tale erat ut moras non pateretur, merito etiam in loco vicino, et cum eo ornatu comitatuque quem brevi habere potuerunt, eum sepelierunt. Sed et illud quoque prudentiæ fuit, et maxime etiam fidei esse potuit, in monumento, scilicet, novo, in quo nullus alius positus antea fuisset, eum recondere. Tum quia novo homini novum monumentum debebatur, nec decebat divinum corpus cum aliis cadaveribus sepeliri. Tum etiam quia ad fidem resurrectionis ejus hoc expedire potuit (ut Hieronymus et alii notarunt), ne illius resurrectio alteri posset attribui. Denique etiam fuit opus liberalitatis, quod Joseph monumentum quod sibi paraverat (ut ex Matth. colligitur) Christo tribueret. Si autem hoc opus ex parte Dei consideretur, egregie ostendit divinam sapientiam et providentiam. Ita enim res omnes disposuit, ut et more consueto, et pro loci et temporis opportunitate convenienter sepeliretur Christus, et tamen plura mysteria in eo modo funeris et sepulchri continerentur, ac denique omnes circumstantias haberet quæ ad perpetuitatem illius sepulchri, et utilitatem ejus significandam, veritatemque resurrectionis Christi contestandam, erant necessariae. Ut merito impletæ tunc censeatur esse prophetia Isaiaë dicentis: *Et erit sepulchrum ejus gloriosum.* Quæ omnia, quoniam a D. Thoma supra copiose explicantur, latius persequi necesse non est.

¹ Infr., q. 52, a. 4, corp., et q. 53, a. 2, corp.; et op. 2, c. 235, et op. 60, c. 20, col. 2; fin.; et 1 Cor. 15, l. 4, col. 2.

² Homil. 21 in Evang., declinando ad fin.

³ C. 6, post med., tom. 3.

⁴ A. 6, q. præcedenti.

⁵ L. 3, c. 24, in med., tom. 4.

dam, modum locutionis Scripturæ nescientes, noctem voluerunt annumerare tres illas horas, a sexta usque ad nonam, quibus sol obscuratus est; et diem, tres horas alias, quibus iterum terris est redditus, id est, a nona usque ad ejus occasum. Sequitur enim nox futuri Sabbathi, qua cum suo die computata, erunt jam duæ noctes et duo dies. Porro autem post Sabbathum sequitur nox primi Sabbathi, id est, illucescentis diei Dominici, in qua tunc Dominus resurrexit, et ita adhuc non constabit ratio trium dierum et trium noctium. Restat ergo ut hoc inveniatur illo Scripturarum usitato loquendi modo, quo a parte totum intelligitur, ita, scilicet, quod unam noctem, et unam diem accipiamus pro uno die naturali. Et sic primus dies computatur ab extrema parte sui, qua Christus in sexta feria est mortuus et sepultus; secundus autem dies est integer cum viginti quatuor horis nocturnis et diurnis; nox autem sequens pertinet ad tertium diem. Sicut enim primi dies, propter futurum hominis lapsum, a luce in noctem, ita isti, propter hominis reparationem, a tenebris computantur in lucem.

Ad secundum dicendum, quod sicut Augustinus dicit, in 4 de Trinitate¹, Christus in diluculo resurrexit, in quo aliquid lucis apparet, et adhuc tamen aliquid remanet tenebrarum noctis. Unde de mulieribus dicitur Joan. 20, quod cum adhuc essent tenebræ, venerunt ad monumentum. Ratione ergo harum tenebrarum Gregorius dicit², Christum media nocte surrexisse, non quidem divisam noctem in duas partes æquales, sed infra ipsam noctem. Illud enim diluculum, et pars noctis, et pars diei dici potest, propter convenientiam quam cum utroque habet.

Ad tertium dicendum, quod in tantum lux in morte Christi prævaluit (quæ significatur per unam diem), quod tenebras duarum noctium, id est, duplicis mortis nostræ removit, ut dictum est.

COMMENTARIUS.

1. De tempore quo Christus jacuit in sepulchro, duo sunt certa. Primum est, Christum esse sepultum in occasu solis, vel prope illum, ut satis constat ex dictis supra de hora qua Christus fuit de cruce depositus. Alterum est, corpus Christi mortuum jacuisse in

¹ L. 4, c. 6, t. 3.

² Hom. 21 in Evang., non remote a fine.

sepulchro toto eo tempore quod usque ad resurrectionem interlapsus est. Hoc enim per se notum videtur, supposita vera morte illius corporis, et eis quæ ab Evangelistis de ejus sepultura narrantur, a quibus quoque id est satis expressum. Hanc enim vim habet illud verbum Angeli, Matth. 28: *Non est hic; surrexit enim*. Per resurrectionem ergo desiit esse ibi, et usque ad resurrectionem mansit ibidem. Idem confirmat quod infra refert Matthæus de mendacio a Judæis conficto, Christi corpus sublatum esse e sepulchro; cum tamen inde non exierit ab alio sublatum, sed sua virtute jam vivum ac gloriosum. Ex his ergo duobus quæ certa sunt, colligitur, quæstionem hanc de temporis duratione, quo corpus Christi in sepulchro permansit, pendere ex alia, scilicet, quo die et quota hora resurrexerit, quam postea suo proprio loco tractabo; et ideo in expositione hujus articuli nihil est quod amplius immoremur.

2. Solum circa rationem qua D. Thomas probat in articulo fuisse conveniens, Christum jacere in sepulchro uno die integro artificiali, et duabus noctibus, ad significandum ipsum morte sua, quæ per lucem diei significatur, destruxisse duas mortes nostras, animæ, scilicet, et corporis, quæ in duabus noctibus indicantur, advertendum imprimis est illam rationem esse mysticam; litteralis vero est, quia illud tempus fuit conveniens ad demonstrandam veritatem mortis Christi, ut inferius latius tractabimus. Deinde sciendum est illam rationem sumptam esse ex Augustino, l. 4 de Trin., c. 3, et lib. 63 Quæstionum, q. 26, et ser. 181 de Tempore, quem imitati sunt Beda et Anselmus, Matth. 12; et Alcuinus, l. de Divinis off., c. de Feria sexta.

3. Circa argumenta, de primo infra ex professo disputandum est. Tertium est facile. Circa secundum, in quo D. Thomas citat Greg., hom. 12 in Evangelia, explicantem de Christi resurrectione figuram Samsonis, Jud. 16, et dicentem Christum media nocte surrexisse, observandum est Gregorium, applicando figuram Samsonis, qui media nocte exiit e civitate, et portas ejus tulit, non dicere Christum media nocte surrexisse, sed ante lucem, indicans non oportere veritatem in omnibus circumstantiis exacte respondere figuræ, sicut ad hoc propositum notavit Bonaventura, in 3, dist. 22, q. 3, ad 1. Et ita est facilius expositio Gregorii, quanquam ea etiam quam adhibet D. Thomas, utilis esse possit propter alios Patres, qui asserunt

Christum media nocte surrexisse, ut infra videbimus.

QUÆSTIO LII.

DE DESCENSU CHRISTI AD INFEROS, IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de descensu Christi ad inferos, Et circa hoc quærentur octo.

Primo, utrum fuerit conveniens Christum ad inferos descendere.

Secundo, in quem infernum descenderit.

Tertio, utrum totus fuerit in inferno.

Quarto, utrum aliquam moram ibi traxerit.

Quinto, utrum Sanctos Patres ab inferno liberaverit.

Sexto, utrum damnatos ab inferno liberaverit.

Septimo, utrum liberaverit pueros in peccato originali defunctos.

Octavo, utrum liberaverit homines de purgatorio.

DISPUTATIO XLI.

In duas sectiones distributa.

DE LOGO AC STATU ANIMARUM SANCTARUM ANTE CHRISTI MORTEM.

Hæc disputatio necessaria mihi visa est ad intelligenda ea quæ de loco in quo B. Christi anima in triduo fuit, et de iis quæ in eo operata est, adjicienda sunt postea. In qua supponendum est, sicut post mortem Christi, ita et ante illam, quatuor fuisse animarum separatarum ordines seu status. Quædam, quæ in statu peccati mortalis e corporibus emigrarunt; quædam, quæ in solo originali; quædam vero in statu justitiæ, cum aliqua tamen veniali culpa aut reatu pœnæ; aliæ rursus justæ, et omnino puræ ac mundæ, sive ita e corporibus egressæ sint, sive post egressum fuerint purgatæ pleneque mundatæ. De tribus prioribus generibus non habemus quæstionem, quia in omnibus illis eadem est ratio de statu et loco animarum ante et post Christi mortem. Nam quæ e vita in primo statu decessissent, perpetuo detrudebantur in Tartarum; quæ vero in secundo, perpetuo quoque excluderentur a regno beatitudinis, et in proprio ipsis destinato loco (qui *Limbus purorum* dicitur) recipiebantur, ubi usque ad hodiernum diem manent, manebuntque vel perpetuo, vel usque ad judicii diem. Quas vero

tertio loco annumeravimus, in locum purgatorii deferebantur. Poterant autem inde exire ante Christi mortem, quia poterant antea plene purgari. Hoc enim non pendeat ex executione mortis, seu reali satisfactione Christi pro genere humano; sed ex commensuratione ac proportionem pœnæ purgatorii ad reatum ex peccatis dimissis derelictum, ut latius in materia de purgatorio dicendum est. Igitur sermo præsens de quarto ordine animarum instituendus est. Supponimus autem ulterius ex materia de beatitudine, sanctas animas plene mundas et purgatas statim ad beatitudinem evolare post Christi mortem. Investigandum igitur est an idem fieret ante Christi mortem, vel quo reciperentur illæ animæ, quemve statum haberent.

SECTIO I.

Utrum animæ sanctæ ante Christi mortem fuerint gloriosæ.

1. Ratio dubitandi imprimis oriri potest ex verbis Sapientis, Ecclesiast. 11: *Facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas*; retributio ergo divina semper unicuique data est in die obitus, juxta ejus meritum; sed retributio propria harum animarum est beatitudo. Secundo adjungi potest illud Luc. 16, ubi Lazarus consolari dicitur, dives autem cruciari; sicut ergo dives receperat pœnam ultimam, ita et Lazarus ultimum præmium; unde Augustinus, ep. 99 ad Evodium, propter hoc testimonium fateri videtur animas sanctas ante Christi adventum divinitatem vidisse, et eodem modo intellexit illum locum Justinus martyr, q. 60 ad Gentes, quamvis ipse historiam illam non admittat. Tertio, ex Paulo, ad Hebr. 11, ubi de antiquis Sanctis dicit: *Per fidem vicerunt regna, adepti sunt repromissiones*. Quod de repromissione vitæ æternæ intelligit Anselmus ibidem. Objicit tamen, quia in fine ejusdem capituli dicit Apostolus: *Hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissiones*. Sed respondet priora verba esse intelligenda de beatitudine animæ, posteriora vero de corporum resurrectione. Quarto, uti possumus ratione, quia ad divinam justitiam spectat unicuique reddere præmium, atque illud non differre, quando anima est justa et nihil in se habet quod beatitudini repugnet. Dicitur fortasse, fuisse impedimentum ex parte totius naturæ humanæ, quia nondum Christus pretium meriti et satisfactionis suæ pro illa